

debat o vědě a pseudovědě ve veřejném prostoru.

///// zpráva z konference /////

Od informační společnosti ke společnosti vědění: Reloaded. e-Participation – e-Identity – e-Society, Praha, 15.–17. června 2011.

Petr Machleidt

Ve dnech 15.–17. června 2011 se v Praze konala mezinárodní konference a současně probíhalo výroční zasedání mezinárodní sítě Cultural Diversity and New Media (Cult Media) s názvem: *Od informační společnosti ke společnosti vědění: Reloaded. e-Participation – e-Identity – e-Society*. Tuto konferenci uspořádaly na základě smlouvy o spolupráci Institut pro hodnocení techniky a systémovou analýzu (ITAS) při Ústavu pro technologie v německém Karlsruhe (KIT) a Kabinet pro studium vědy, techniky a společnosti při Filosofickém ústavu AV ČR, v.v.i., ve spolupráci s dalšími sedmi vědeckými organizacemi a univerzitami, sdruženými do zmíněné sítě CultMedia. Celkem se akce zúčastnilo více než 60 badatelů a zaznělo 24 příspěvků a prezentací.

Konferenci zahájil Pavel Baran, ředitel FLÚ AV ČR, v.v.i. Za spoluřadatelské instituce promluvíli Gerhard Banse, vědecký pracovník ITAS a vedoucí networku CultMedia a Adolf Filáček, vedoucí Kabinetu pro studium vědy, techniky a společnosti při FLÚ AV ČR, v.v.i. S úvodním slovem vystoupil také Stephan Lingner, zástupce ředitele Evropské akademie pro výzkum důsledků vědeckotechnického rozvoje (Bad Neuenahr-Ahrweiler, Německo) – tedy organizace, která se významně podílela na uspořádání první podobné společné konference v r. 1999. Do úvodní části konference patřilo ještě vystoupení Armina Grunwalda, ředitele ITAS a vedoucího Úřadu pro hodnocení důsledků techniky při Německém spolkovém sněmu (TAB).

Konference, jejímž hlavním tématem byl vývoj od informační společnosti ke společnosti vědění, vlastně naznačila, že rozvoj společnosti můžeme s trochou nadsázky považovat za cestu, která je zároveň i cílem, neboť v sobě obsahuje i hledání orientace této cesty. Tento společenský rozvoj, jehož je věda důležitým zdrojem a nezbytnou součástí, přitom zahrnuje nejen technologické a ekonomické dopady rozvoje vědeckého poznávání, nýbrž také formulaci sociálních, politických a etických předpokladů a důsledků současných vývojových trendů naší civilizace. Čím rychleji

a důrazněji se společnost odpouští od společnosti informační a směřuje ke společnosti vědění, tím větší úlohu hraje věda jako jeden ze základních nástrojů k dosahování odpovídající úrovně v ostatních rozměrech postavení člověka ve společnosti. Rozvoj společnosti směrem ke „znalostnímu“ typu, či také ke „společnosti vědění“, lze chápat jako posun ke společnosti, v níž se uplatňuje relativně vysoká úroveň vzdělání, ve které roste důraz na vědecký výzkum, ale i kulturní tradice. Věda, výzkum, nové technologie, inovace – to vše jsou nevyčerpatelné zdroje růstu a budování nejen národní, ale také evropské prosperity.

Konference 2011 byla v jistém smyslu bilanční, volně totiž navázala na konferenci uspořádanou stejnými institucemi v roce 1999. Tak lze ostatně interpretovat i do češtiny obtížně přeložitelný anglický výraz „reloaded“, který se v názvu konference vyskytuje. Problematiky spojené s přechodem od informační společnosti ke společnosti vědění prochází samy o sobě určitým vývojem, a je to právě tato dynamika (tedy dynamika problémů, a nejen vývoj odpovědí), na níž se již v samotném názvu konference poukazuje. Vracím-li se zde tedy k tomu, co zaznělo před více než deseti lety v „prvním dílu“ konference *Od informační společnosti ke společnosti vědění*, a navazuji-li teprve poté shr-

nutím vybraných příspěvků jejího nedávného „pokračování“, činím tak právě s intencí zdůraznit tento pohyb, který by pouhý obvyklý popisný výčet příspěvků nevyhnutelně zastavil.

Ve svém prvním „vydání“ – vracíme se tedy na chvíli zpět do roku 1999 – byl hlavní název konference doplněn podtitulem *Demokracie – Partecipace – Společenské hodnocení důsledků techniky*.¹ Společný příspěvek A. Filáčka, P. Machleidta a S. Provazníka („Problems of the Production and Application of Knowledge in a Societal Transformation: The Czech Republic's Approach of Knowledge Society“) vsadil obecné téma produkce a využívání vědění příznačně do kontextu tehdy probíhající společenské transformace. Autoři popisovali způsob, jak se v ČR postupně vytvářely institucionální, kulturní a hodnotové předpoklady demokratického, tržně orientovaného státu integrovaného do evropských politických a ekonomických struktur. Problém byl tehdy vymezen ze čtyř stran: otázkou strukturálních problémů koncepce transformace, otázkou inovační funkce výzkumu,

¹ Výstupy z konference byly publikovány v knize Gerhard BANSE – Christian LANGENBACH – Petr MACHLEIDT, (eds.), *Towards the Information Society. The Case of Central and Eastern European Countries*. Berlín – Heidelberg: Springer 2000.

problémem lidských zdrojů a otázkou významu, který bylo třeba ve sledované problematice přiznat sociálním vztahům. V příspěvku bylo ukázáno, jak důležité bylo pochopení měnícího se postavení vědy a jejích funkcí v transformující se společnosti a jak důležitým rozhodnutím – totiž volbou mezi zaostáváním a rozvojem kreativity společnosti – byla podpora rozvoje lidského kapitálu, k němuž se poji i využívání vědy. Navzdory této jeho transformační „kontextualizaci“ bylo ale směřování ke společnosti vědění popisováno jako globální proces; jednotlivé země se mezi sebou měly lišit pouze z hlediska konkrétní jeho intenzity a průběhu.

Ke globálním procesům směřovalo i zamyšlení L. Tondla („Knowledge- and Value- Prerequisites of Evaluation and Decision-Making“) nad změnou hodnotového kontextu vědy a techniky – současná situace byla poměřována s klasickými koncepcemi racionality. L. Tondl poukázal na růst významu lidské dimenze vztahu mezi člověkem, vědou a technikou, se kterým nabývají na důležitosti také procesy rozhodování a role hodnocení. Až do poloviny dvacátého století bylo nejdůležitějším kritériem úspěšnosti vědy vlastní fungování technických systémů, bez ohledu na přírodní a sociální prostředí. Později však dochází k posunům v hodnotách, když se prioritní

stává ochrana proti potenciálním hrozbám a prevence před možnými riziky. Tondl ve svém příspěvku kladl důraz na zavedení účinných komunikačních a informačních sítí, které chápal jako podmínku posilování mezinárodních aktivit, jež měly být v této oblasti rozvíjeny.

Přenesme se nyní o dvanáct let vpřed, tedy do roku 2011, v němž se mezinárodní projekt Network on Cultural Diversity and New Media (CultMedia) rozhodl na pražskou konferenci z r. 1999 nově navázat. Pro přípravu příspěvků pro konferenci, jejíž hlavní název byl tentokrát doplněn podtitulem *e-Participation – e-Identity – e-Society*, bylo typické revidování původních témat a nový pohled na ně. Šlo tedy o to znovu se zaměřit na témata, která třebaže za uplynulé desetiletí neztratila svou naléhavost, získala nové souvislosti.² Jeden aspekt tohoto

² Podrobnou zprávu z pražské konference z roku 2011 podali L. Belyová a G. Sardemann, viz: Lucia BELYOVÁ – Gerhard SARDEMANN *Die Wissensgesellschaft – angekommen in der Realität?* [online]. Dostupné z: <<http://www.itsa.fzk.de/tatup/113/besa11a.htm>> [cit. 4. 12. 2011]. Tato zpráva zevrubně komentuje všech 24 přednesených referátů. Zpráva byla přeložena do češtiny a je součástí informačních materiálů o konferenci *Od informační společnosti ke společnosti vědění: Reloaded. e-Participation – e-Identity – e-Society* [online]. Dostupné z: <http://www.flu.cas.cz/redaction.php?action=showRedaction&id_categoryNode=330> [cit. 4. 12. 2011].

vývoje lze vyčíst již z názvu nového příspěvku L. Tondla („On Problems and Goals of Knowledge Management“), zachycuje se v něm totiž posun od ve své době aktuální problematiky zdůvodňování cílů rozvoje společnosti vědění k problematice posuzování nástrojů na její realizaci – zde pomocí řízení znalostí, nebo také znalostního managementu. L. Tondl ve svém příspěvku přinesl kromě přehledu různých přístupů k pojmu „znalosti“ také úvahu o jejich „subjektech“, jejím „řízení“, cílovou orientací a jejím kvalitním a odpovědným uplatněním. Hlavní důraz byl přitom položen na relevanci vybraných a aplikovaných znalostí vzhledem k dané úloze nebo řešené problémové situaci, a ovšem na kompetenci subjektu znalosti, zejména vzhledem k výběru a integraci různých znalostí. To zahrnuje nejen integraci různých oblastí znalostí, ale také integraci znalostí a hodnot.

Témata pojednávána během „revidované“ verze konference „Od informační společnosti ke společnosti vědění“ – tedy během jejího loňského vydání – se ale u jejich českých účastníků, které zde záměrně sledujeme především, nově vymezila zejména jejich propojením s evropskou problematikou (oproti národnímu rámci, který poskytovala společenská transformace, či naopak rámci globálnímu, spojovanému s procesy globalizace). Zajímal-li

se ve svém příspěvku A. Filáček o „české trendy“ ve vědecké politice, uvažoval o nich právě v evropském kontextu („Governance of Science and Public Engagement: Czech Trends“). Evropská veřejnost si slibuje od rozvoje a finanční podpory vědy a výzkumu významné příznivé dopady, především vznik nových pracovních příležitostí, impulzy pro ekonomický růst a zvýšení konkurenceschopnosti průmyslové produkce. Přestože se systémy podpory vědy a výzkumu v jednotlivých zemích EU liší (a tato odlišnost podporuje pluralitu ve výzkumu, což může být významnou komparativní výhodou), musí podle Filáčka existovat společná vize a sjednocující koncepce evropské strategie rozvoje vědy a Evropského výzkumného prostoru. Ve svém referátu popisoval Filáček situaci ve vztazích vědy a společnosti v ČR a analyzoval obsah a tematické zaměření současných veřejných debat, které se týkají jak role vědy ve společnosti, tak i míry jejího financování z veřejných prostředků.

Aktuálním sociálně ekonomickým souvislostem vědecké činnosti – znovu v evropském horizontu – se věnoval K. Mráček („Strategic Approaches to R&D Support in the EU and in the Czech Republic“). V kontextu rostoucí globální pozornosti výzkumu, vývoji, inovacím a vzdělávání jako klíčovými faktorům budoucí konkurenceschopnosti,

ekonomického růstu a sociálního rozvoje Mráček věnoval pozornost záměrům strategie Evropa 2020. EU a její členské země hledají již delší dobu vhodné a účinné formy podpory výzkumu a vývoje a cesty ke zvýšení inovační výkonnosti. Autor příspěvku se tak zaměřil na tuto situaci jak na úrovni EU, tak také na s ní související implementaci reformy systému výzkumu, vývoje a inovací v České republice. Pozornost byla věnována důvodům, cílům a tématům reformy v porovnání s jejími dosaženými výsledky, ale také s přetrvávajícími problémy. Důležitým aspektem této problematiky je i podpora aplikovaného výzkumu a vývoje, šířeji pak celkové prostředí, které je pro tuto oblast výzkumu a vývoje v České republice vytvářeno.

Na souvislosti českého pojetí filosofie techniky a kultury upozornil společný příspěvek W. Drozenové a P. Machleidta („Die tschechische Philosophie der Technik in Form einer utopischen Vision. Karel Čapek's Drama *R.U.R.*“). Pro české myšlenkové prostředí je charakteristické, že řada filosofických motivů, včetně filosofického uchopení problémů vědecko-technického jednání, je ztvárněna v tzv. „krásné“ neboli umělecké literatuře. Týká se to i díla českého autora světového významu, spisovatele, dramatika a novináře Karla Čapka. Čapek vnímal dvojí tvář vědy a techniky,

směřující na jedné straně k osvobození lidské práce, na druhé straně i k novým možnostem zotročení člověka; „čapkovská generace“ byla silně poznamenána zkušeností (první) světové války, a českou inteligenci směřovala k programu humanity, demokracie, liberalismu a relativismu. Ve svém vědecko-fantastickém utopickém dramatu *R.U.R.* Čapek vyhrotil roli techniky ve společnosti až ke konfliktu tzv. Robotů s lidmi. Drama přechází svou formou od utopie k dystopii a naopak. Přestože od uvedení dramatu na scéně Národního divadla uplynulo již více než 90 let (1921), získává v konfrontaci s nejnovějšími výsledky vědy a techniky dílo nové a aktuální souvislosti. Tento příspěvek tvořil spolu s referáty M. Sułkowské („Condition of homo netus. Some Philosophical Remarks“), M. Wołkové („Understanding of Human Identity in Discourse on New Media“) či ještě A. Böhna („IKT-Technologien in literarischen und filmischen Technik-U- und Dystopien 2000–2010“) určitý tematický celek, který poukazoval na přesah problematiky vědy do oblasti literatury, filmu a nových medií. Tento typ úvah v prvním „vydání“ konference v roce 1999 zcela chyběl. Projevila se tak současná tendence chápat vědu šířeji než jako systém poznávání, ale pojímat ji jako imanentní součást kultury.

Pražské zasedání 2011 konečně znamenalo i završení důležité etapy mezinárodní vědecké spolupráce, která byla výrazně spojena se jménem Gerharda Banse. Účastníci konference využili této příležitosti a profesoru Bansemu různou, často netradiční formou poděkovali za jeho osobní angažovanost ve vytváření příznivých podmínek pro mezinárodní spolupráci, zejména mezi zeměmi střední a východní Evropy. Jeho neúnavná aktivita stavěla nezbytné mosty mezi různými vědeckými institucemi a v neposlední řadě vytvářela trvalé osobní a přátelské vztahy. Je dobře, že se Praha, jež je tradiční křižovatkou evropských dějin, čím dále tím častěji stává křižovatkou také těchto vztahů – vědeckých i přátelských.